

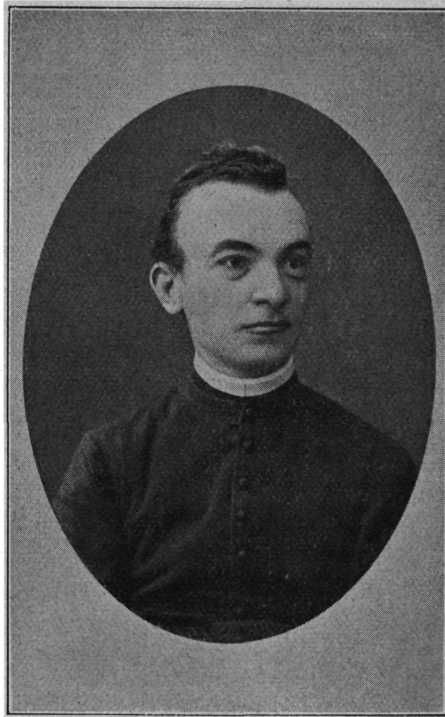
† IVAN KRSTITELJ TKALČIĆ.

Bilo je kod nas mnogo neobrađenoga polja, a malo radnika. Ilirizam probudio nam književnost i u svetom narodnom oduševljenju hvatali se pera zvani i nezvani. Ma da je njihov rad različite cijene i vrijednosti, ipak su jedni i drugi koristili hrvatskoj knjizi, prvi kao budioci i propovjednici, drugi kao širitelji narodne svijesti i rasadnici hrvatske knjige u šire slojeve. U ono prvo doba

koristio je narodu svatko, tko je pisao, pa bili njegovi radovi i prolazne vrijednosti. No ako ima ilirsko doba već uglednih pojava na polju lijepe knjige, znanstvena knjiga slabo se obrađivala, što je i posve prirodno. Tekar iza ilirskoga vremena i u tom je krenulo na bolje. Javlja se već i pioniri na znanstvenom polju, a ti su — moramo priznati — bili nestručnjaci. Njihov rad valja tim više cijeliti, što im je zadaća bila vrlo teška. Narod se nije pravo zagrijao ni za

• lijepu knjigu, a kamo

cijeli njegov život od rane mladosti do njegove smrti. Njegovo nam je djelovanje jasan dokaz, kako visoko se može uspeti čovjek uz ustrajnu marljivost i oduševljenje za svoj predmet. Već kao mladić počimlje raditi, od godine do godine sve se više razvija, a njegovi radovi postaju sve zreliji, tako, da ih već u njegovim muževnim godinama poznavaju ne samo domaći, nego i stranci, a pred njegovu smrt izgovara se njegovo ime s poštovanjem ne samo u slovjenskom, već i u tuđem učenjačkom svijetu.

† Ivan Krstitelj Tkalčić.

li da bi za znanstvena istraživanja. A valja im priznati, da su se, bez dostatnoga stručnjačkoga predznanja, svojom neumornom radinošću i vanrednom ljubavi, s kojom su se ugrijali za svoju struku, digli do zamjerne visine i pripravili put našoj akademiji i drugim znanstvenim stečevinama.

U kolo tih rijetkih muževa i zaslužnih početnika naše znanstvene knjige spada i nedavno umrli Ivan Krstitelj Tkalčić. Nema sumnje, da je bio od Boga pozvan na rad, što dokazuje

O Tkalčićevom životu ne da se mnogo kazati. Rodio se u Zagrebu 4. svibnja 1840. od oca Janka Tkalčića, starinom Samoborca i majke Bare Martinjakove. Zaređen 7. rujna 1862. za svećenika, pošao je za kapelana u starodrevni Sisak, gdje je bio do 10. listopada 1867., kad je postao prebendarom prvostolne crkve zagrebačke, što je ostao do svoje smrti 11. svibnja 1905. U njegovu životu nije bilo velikih promjena, velikih događaja, nije težio niti za bogatstvom niti za častima, a bio je sretan, što su obadvije njegove službe odgovarale njegovim težnjama i ljubavi za proučavanje domaće povjesti. Kapelanska služba u Sisku mu je uz njegove dosta napore zvanične poslove pružala mnogo utjehe, jer ga je svaki korak sjećao na slavnu prošlost toga grada i obilni rimski spomenici privezali ga na proučavanje starina; a opet prebendarska služba u Zagrebu dala mu je miran život, koji je mogao posvetiti onome predmetu, za koji se je već kao mladić zagrijavao, naime proučavanju povjesti rodnoga grada i nadbiskupije zagrebačke. Kako se je rano posvetio književnome radu, te je ne imajuć drugih težnja radio redovito svaki dan, tako da ga je i smrt zatekla s perom u ruci, pojmljivo je, da je njegov književni rad vrlo opsežan, pa mu je i osigurao trajnu spomen na polju hrvatske znanstvene knjige.

Na književnom polju javlja se Tkalčić već kao bogoslov g. 1859. i to člankom »Zagreb« u »Narodnim Novinama« (br. 285.—299.). S tim člankom kao da je udario program svome budućemu radu, a jamačno se nije onda ni sam nadao, da će iz toga sitnoga prvorođenca uzrasti takav junak, da će se (iza kako je g. 1878. opisao u »Danici« svetojeronimskoga društva): »Grad Zagreb«. lijepu monografiju u Šenoinom »Viencu« od g. 1881. o »Zagrebu do XVI vieka« te mnogobrojne članke iz zagrebačke crkvene povjesti u »Katoličkom listu« dati na monumentalno djelo »Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba, prijestolnice kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske«, koje je malo prije svoje smrti sretno dovršio u jedanaest omašnih svezaka i kojima je najljepše proslavio sebe i svoj rodni grad. Tu se baš najljepše vidi, kako se je Tkalčić postepeno razvijao. U prvom nam se članku predstavlja kao skromni ljubavnik, koji hoće da po svojim slabim silama svije vijenac svomu rodnomu gradu, a sa svojim zadnjim djelom izlazi pred nas kao gotov naučnjak, koji mirno, ozbiljno i znanstveno iznosi razne stranice iz povjesti našega glavnoga grada. Značajno je po njega i to i pokazuje njegovu ljubav prema rodnoj grudi, što počimlje i završava svoj rad povješću grada Zagreba. Prvi njegov pojav na književnom polju je povjest grada Zagreba, a zadnji potez njegova pera posvećen je također toj povjesti. Dan prije smrti naime piše još raspravu o staroj zagrebačkoj trgovini, a smrt ga grabi baš onaj dan, kada ima taj članak da završi.

Od Tkalčićeva književnoga rada, još dok je bio u bogosloviji, valja napomenuti povjest slovjskoga bogoslužja, što ju je napisao u »Katoličkom listu« od g. 1861. (br. 16—22), a koja je već onda pobudila znatno zanimanje. Tom svojom raspravicom stupa Tkalčić na drugo polje, koje je s jednakom ljubavi obrađivao cijeli svoj život, kao i povjest svoga rodnog grada. To je hrvatska crkvena povjest u opće, a povjest slovjskoga bogoslužja napose. Vatretni zagovornik glagoljice, borio se i radio za to naše staro pravo cijeloga svoga života. U ovu granu njegova rada spada knjiga, što ju je napisao g. 1863. kao

kapelan u Sisku: »Na uspomenu tisućugodišnjice sv. Cyrilla i Methoda, slavjanskih apostolah«, amo spadaju rasprave: »Stope glagoljaške u biskupiji zagrebačkoj« (»Kat. list« 1873. br. 7., 8.), »Još jedna o slavenskoj liturgiji u nadbiskupiji zagrebačkoj« (»Katol. list«, 1883. br. 33), »Jedan historijski izpravak o članku Matije Stepinca: Otcu dužno poštovanje« (»Katol. list«, 1902. br. 34.), »Prinos glagoljskim odlomcima u resničkoj župi« (»Katol. list«, 1902. br. 42), »Glagoljske matice u župi Vrhovcu« (Katol. list«, 1903. br. 16.) i lijepa i iscrpiva knjiga: »Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj«, što ju je izdao g. 1904. 12. listopada 1881. piše mu profesor dr. J. Pič iz Praga: »Pro naš projekt slavensku misu u dan svetoga Kirilla i Methoda sam govorio s nekojimi gospodami našimi, koji su opet pro ovo delo govorili s kanonikimi pražskimi, no ovi su jim kazali, da pražski kaptol i obšte česki episkopat sad nikakim putem neće da dozvoli slavensku misu u Českoj; i tako neznam, šta da radim, bude li dobro, jesli se bude pro ovo delo pisati u gazetima i jesli se ostavi na ovo vreme, dokle episkop Štrosmajer nešta neće da sradi.« Kad se je prigodom tisućugodišnjice smrti sv. Metodija pjevala u Zagrebu staroslovjenska misa, priredio je Tkalčić transkripciju te mise i dao ju stampati. Jagić, koji je u svom »Archivu« donesao gotovo doslovce prijevod Tkalčićeve rasprave: »Stope glagoljaške«, priznavao mu je uvijek zasluge, što ih je imao na tom polju, te mu među inim 26. prosinca 1884 pisao: »Znajući, da ste Vi vazda bili velik i oduševljen pristaša slovenske liturgije, — ja mislim, da bi si Hrvati mogli tu ideju zapisati na barjak kulturne borbe: in hoc signo vinces — spominjem o toj stvari i Vama...«

Ako mu je i na polju domaće crkvene povjesti bila povjest slovjenskoga bogoslužja najmilija, nije zanemario niti druge njezine grane. Povjest biskupije zagrebačke, djelovanje pojedinih biskupa, razvitak kaptola i prebendarskog zbora, stolna crkva, postanak pojedinih župa i samostana, sve to su bili predmeti, o kojima je Tkalčić mnogo pisao i koje je tako proučio, da ih je poznao kao nitko drugi. Pomno je proučio bogati biskupski i kaptolski arhiv, te metropolitansku knjižnicu, a plod toga proučavanja su mnogobrojne rasprave, priopćene ponajviše u »Katoličkom listu«, a također i dragocjena zbirka: »Povjestnih spomenika zagrebačke biskupije«, koju je izdao u dvije knjige g. 1873. i 1874. Može se kazati, da nema nijednoga važnijega događaja i pitanja u našoj vrlo zanimljivoj crkvenoj povjesti, o kojem ne bi Tkalčić pisao bio. Mnogo je toga još bio zasnovao, ali morao je da se dijeli od nas prije nego je svoje osnove ostvariti mogao. Svi, koji će pisati bud o kojoj stvari iz naše crkvene povjesti, morat će se pozivati na Tkalčića, naći će u njegovim radnjama čvrste temelje, na kojima će moći dalje graditi.

Izuzmemo li sitne lirske pjesmice »Lipino cvieće«, što ih je priopćio g. 1867. i 1868. u »Dragoljubu«, to se je sav Tkalčićev rad kretao na povjesnom polju. I historička pripovijest iz IV. stoljeća: »Severila ili slika iz progonstva kršćanah u Sisku«, što ju je napisao g. 1866. kao kapelan u Sisku, spada na to polje, jer nam pokazuje, da je pisac pomno proučavao rimsku povjest, rimski domaći i obiteljski život i upoznao razvoj rimske kulture u našim stranama. No ta ga je radnja nehotiče dovela i do proučavanja rimskih starina,

kojih je još mnogo našao u Sisku. Za temelj njegovoj pripovijesti služio je napis rimskoga t. zv. Severillinoga sarkofaga CILIII 3669, koji je tada stajao pred sisačkom župnom crkvom, a sada se nalazi u narodnom muzeju u Zagrebu.

Kako su njegovu pozornost privukle na se rimske starine, svjedoči nam najbolje predgovor toj pripovijesti, u kojem je u kratko ocrtao povjest »Coloniae Sisciae«, te spomenuo više ondje nađenih rimskih spomenika i napisa, pozvao se na zbirku novaca, što ih je sabrao u Sisku. U opće je posvjedočio mnogo mara za arheološku znanost. Da to pokaže, pružila mu je dosta zgode i knjižica: »Sumporne toplice kod Varaždina u Hrvatskoj«, koju je napisao g. 1869. na ponukanje prvostolnoga kaptola zagrebačkoga. I u Varaždinskim Toplicama, koje su slovile za Rimljana pod imenom »Aquae Jasae« našao je mnogo rimskih spomenika, koje je pod naslovom: »Toplice u prastaro doba« protumačio, a naročito je točno opisao lijepi nimfej, što ga je podigla na čast nimfama općina optujska na zapovjed propretora Lucija Tulija Tuska, a nastojanjem carskoga prokuratora Tita Geminija Rufina. Njegovi opisi pokazuju, da se je i rimskim starinama rado bavio, te za taj predmet proučio više stručnih knjiga.

Posve je pojmljivo, da je Tkalčić, čim se je preselio u Zagreb, pristupio u »društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine«, koje je rodilo i hrvatsko arheološko društvo. S njegovim predsjednikom Ivanom Kukuljevićem upoznao se već u sjemeništu, kad mu je prepisivao glagoljske listine, a i sa svoje sisačke kapelanije nije u Zagreb došao praznih ruku, nego je donio zanimljivih starina i svoju zbirku rimskih novaca za hrvatski narodni muzej. Već g. 1871. vodi Tkalčić privremeno društvene tajničke poslove, pa ostaje kroz više godina društvenim odbornikom. U sjednici od 13. ožujka 1873. šalje ga društvo uz potporu od 200 for. u Dalmaciju, da prouči neke ondješnje arkive i starine. Kako saznajemo iz njegova izvještaja u sjednici od 29. lipnja 1873., riješio je Tkalčić povjerenu mu zadaću sjajno. Otputio se iz Zagreba prema Rijeci 15. travnja. Na Rijeci ostao je dva dana i u to vrijeme pregledao zanimljivu Franjevačku knjižnicu i arkiv na Trsatu. Iz Rijeke otišao je 18. travnja u Zadar. Tu je ostao 23 dana, te se upoznao i prijateljski sa nadbiskupom Dujmom Maupasom, s kojim je sve do njegove smrti ostao u prijateljskom dopisivanju, te ga predobio, da je postao i članom društva »za jugoslavensku povjestnicu i starine«. U Zadru prepisao je Tkalčić u gubernijalnom arhivu što iz izvornika, što iz dosta vjernih prastarih prijepisa 47 listina od X—XIII. stoljeća. Tu je također pronašao i prepisao znamenitu zbirku listina iz XIV. vijeka, pisanih na koži, koje su se ticale prošlosti samostana sv. Ivana u Biogradu. Taj kodeks »Polichorion« broji 71 list ili 142 stranice, a dopire do 14. vijeka. Najstarije su mu listine Petra Krešimira od g. 1059. Taj zbornik je i za to veleznamenit, što su se u njem sačuvali izvaci propalih za nas listina iz doba hrvatskih kraljeva. Iz ovoga su zbornika, kako sam Kukuljević kaže, veoma oskudno i pogrješno prepisali neke isprave Lučić i Farlati. Kako Tkalčić nije imao zadaće, da prepisuje listine, koje su mlađe od XIII. vijeka, to je iz toga zbornika prepisao samo listine do svršetka XIII. vijeka, njih dvadeset i četiri na broju i sve izvatke, koji se nalaze u tome kodeksu. U koludričkom samostanu u Zadru obreo je Tkalčić još jedan kodeks iz XII. vijeka, pisan u doba opatice Vekenege († III.) i pre-

pisao iz njega 42 listine. Iz Zadra pošao je preko Šibenika u Spljet, gdje je prepisao samo sedam listina od X—XIII. vijeka, a odavde se je opet povratio u Zagreb.

Iza dvije godine putuje Tkalčić po drugi put u Dalmaciju, a ovaj put šalje ga onamo jugoslavenska akademija, da prepíše u Dubrovniku tako zvane »libri reformationum« dubrovačke republike iz XIV. vijeka. Kod toga posla zadržao se je Tkalčić u Dubrovniku puna dva mjeseca i prepisao potpuno prve četiri knjige i gotovo cijelu petu knjigu (od g. 1306 do 16. srpnja 1347.). Te je listine akademija izdala u desetoj knjizi svojih »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.« Za svoj rad stekao je Tkalčić i priznanje; već 22. studenoga 1875. bio je izabran članom dopisnikom, a 23. svibnja 1882. pravim članom i arkivarom jugoslavenske akademije. Za akademiju je napisao više rasprava, od kojih su nekoje štampane u »Radu« i u »Starinama«, a nekoje se nalaze još u rukopisu.

Iza osnutka akademije mislilo se, da bi trebalo, da društvo »za jugoslavensku povjestnicu i starine« stegne svoj djelokrug, pa je tako g. 1878. iz njega nastalo današnje hrvatsko arheološko društvo, kojemu je svrha istraživanje, sabiranje, nabavljanje i izdavanje starih spomenika, koji se nalaze u hrvatskim pokrajinama, a navlastito onih, koji se tiču hrvatske prošlosti. I Ivan Tkalčić je izabran u odbor novoga društva, a g. 1880. i tajnikom, no on je jedan i drugi izbor otklonio. G. 1890., kad je iza Ivana Kukuljevića tadanji potpredsjednik Sime Ljubić postao predsjednikom, izabran bi Tkalčić društvenim podpredsjednikom, a kao takav imao je na skoro da dokaže, koliko mu je do društva stalo. Sredinom g. 1892. umirovljen je Ljubić, pa je time društvo ostalo bez predsjednika, a društveno glasilo bez urednika. Sada je Tkalčić vodio sve društvene poslove, koje je nenadanim odlaskom Ljubićevim mnogo izgubilo. Mjeseca veljače 1893. sazvaio je on glavnu skupštinu, da se stvori odluka o daljnjem izdavanju društvenoga glasila, koje je Ljubić četrnaest godina uređivao, a koje je g. 1892. prestalo izlaziti. Na skupštini se uvjeriše, da bi bilo teško naći vrsna urednika, a i novčanih je sredstava bilo premalo, a da bi »Viestnik« mogao dostojno izlaziti. Zaključeno bi, da se zamoli kr. zemaljska vlada, da društvenomu časopisu, koji je ujedno glasilo arheološkoga muzeja, priteče u pomoć novčanom potporom. Prem nije od vlade stigao nikakav odgovor, sazvaio je Tkalčić opet u veljači g. 1894. glavnu skupštinu, u kojoj se zaključilo, da se s izdavanjem društvenoga glasila pričekava dotle, dok se nakupi nešto članarine i da se ponovno umoli vlada za potporu. Svojim riješenjem od 11. veljače 1895. dopitala je vlada društvu potporu od godišnjih 1200 K, pa je Tkalčić sazvaio za 25. ožujka 1895. glavnu skupštinu, u kojoj je izvijestio, da će »Viestnik« u novom obliku izlaziti, a urednikom će mu biti tadanji kustos arheološkoga muzeja dr. Josip Brunšmid. U toj je skupštini izabran Tkalčić ponovno potpredsjednikom, a to je i ostao sve dotle, dok ga nije bolest potpunoma shrvala. Koliko mu je bilo stalo do napretka društvenoga glasila, dokazuje najbolje to, što je premda zabavljen izdavanjem svojih povjestnih spomenika grada Zagreba, ipak priopćio u »Vjesniku« tri svoje radnje. U I. svezki od g. 1895. izdao je zanimljivu raspravu o pavlinskom samostanu u Dubici (str. 189—202.), koji je sredinom XV. vijeka propao, tako da

se danas ne zna više ništa za mjesto, gdje je stajao. U drugoj svezki nastavlja Tkalčić sa glasovitim cistercitskim samostanom u Topuskom (sv. II. str. 110—129.), od kojega se još danas sačuvalo lijepo gotsko crkveno pročelje. Zadnja njegova radnja u »Vjesniku« je »Imenik zaređenih u zagrebačkoj biskupiji sredinom XIV. vijeka« (sv. III. 215., 216.). To je važan spomenik za našu crkvenu povjest već zato, što je to najstariji poznati spomenik te struke. Nema sumnje, da bi Tkalčić nastavio bio svoj rad u »Vjesniku«, razvitku kojega se je iskreno veselio, da ga nije sve više i više mučila njegova teška boljetica, pa se žurio, da svrši barem svoje zagrebačke spomenike.

Kako su bili pokojnomu Tkalčiću srcu prirasli naši hrvatski crkveni spomenici, svjedoči najljepše knjižica: »Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada«, koju je izdao g. 1885. i u njoj iscrpivo opisao sudbinu i udes toga divnoga našega povjesnoga spomenika. Kako je ta crkva dobila onda skroz drugo lice, bit će ta knjižica uvijek znamenita, jer su u njoj potanko opisani stari žrtvenici i druge znamenitosti i njihova povjest. Već prije potresa općio je Tkalčić mnogo s građevnim nadsavjetnikom Schmidtom i živo zagovarao obnovu prvostolne crkve. Zanimljivo je pismo, što ga je pisao g. 1878. svome prijatelju (po svoj prilici Bogoslavu Šuleku). On kaže među ostalim: »Razlog Vaš, da Beč i Monakov imaju divne crkve, jer ondje stanuje car i kralj, ne stoji, jer niti u Kolinu, niti u Reznom, niti u Strassburgu ne stoji ni car ni kralj, pa se ipak ovi gradovi ponose divnim crkvama. Hrvati, hvala Bogu, imaju ipak veću autonomiju nego li braća Česi, i ban hrvatski dostojniji je reprezentant malene ove kraljevine, nego li češki Statthalter, pa ipak Česi grade i rade o sv. Vidu, za koj se podhvat milijuni zahtjevaju. A k čemu to? Ja mislim, da crkva nije samo mjesto, opredijeljeno za službu božju, već ona ima biti reprezentantom narodnoga razvitka, kulture i nabožnoga čuvstva. Mislim, da se svaki kršćanin zadiviti mora onoj izreci »velika je Diana efeška«, iz koje doznajemo, da su Efežani vrlo štovali zaštitnicu svoga grada i njojzi podigli hram, koj bijaše jedno od sedam čuda svijeta.

A zar da mi zaostanemo za Efežanima? — Ta i rimski njeoč Pantheon najljepša je danas kršćanska crkva! Ako su dakle prije 2000 godina nastojali narodi upravo u crkvama ovjekovječiti svoje nabožno čuvstvo s jedne i razvitak kulture, koja se u graditeljstvu najljepše odsijeva, s druge strane, da mi u vijeku kulturnom nazadujemo? Scijenim, da svaki tuđina, kada će motriti popravljenu našu katedralu, da će drugačije suditi o hrvatskoj kulturi, nego kad bi mjesto nje gledao današnjju, koja svojim neukusnim zvonikom priliči više tvornici, no božjoj kući. Jelačićev trg jest lijep, nu ljepši je postao, odkako staviše spomenik ovomu banu. Nije ondje spomenik postavljen samo zato, da ukrasi trg, već što je u osobi Jelačićevoj koncentrirana naša borba protiv Madžara... Kada sam g. 1873. bivši prvi put u Dalmaciji promatrao u Zadru stolnu crkvu, posvećenu na čast sv. Anastaziji, prikućio se meni neki deran i ponosom nekim, meni kao tuđini, rekao: to je naša sv. Stošija! A pripovijedaju, da kada čuje Rus ime »Moskva«, da se otkrije i prekrsti i rekne: »matjuška naša!« A Moskva je crkvama glasovita! Ja mislim, kada jednom bude naša katedrala, po Šmidtovom nacrtu uređena, da će svaki Hrvat, putujući po Njemačkoj i gledajući nji-

kove crkve, nekim upravo ponosom reći: dođite i Vi kulturni Nijemci u barbarsku Hrvatsku, pak da vidite našu »almam matrem!« ...

Predaleko bi me vodilo, da potanje ocrtam sav Tkalčićev rad. Što je bio našem društvu od njegova postanka pa sve do svoje smrti, nacrtao sam ovdje u kratko, pa bili mu ovi reci skroman spomen i priznanje.

Slava Ivanu Krstitelju Tkalčiću!

Janko Barlé.